

Вінцук Адважны

СПРЭЧКА ПАД КАСЬЦЁЛАМ

Лёндан 1991

Выдавецца "Божым пляхам"
Marian House, Holden Avenue, London N12 8HY,
England

СІРЭЧКА ПАД КАСЬЦЁЛАМ

- Сымон: - Скуль вы, паночку?
Пан Яцэнты: Я - аж з Велькай Околіцы
Дзесенць вёрст од Луконіцы
Я Плавскі з Плавскіх,
Сын Плавскаго. А ты скондыць?
Сымон: - Я, паночку,
живу недалёчку -
Тут у Луконіцы.
Яцэнты: - (да сябе) Ага, хлоп! То трудна рада.
(Да Сымона) Чо ту чуваць? Нех пан
гада.
- Сымон: Жывём, пане мой, спакойна,
Працевіта, багабойна.
Касьцёл блізка, дык вясёла:
Ходзім часта да касьцёла.
А дауней ня так бывала
З гакам трынцапъ вёрст - бязмала:
Пакуль у Слонім даскрабешся,
Лык начыста падаб'ешся.
Ды ня толькі за дарогу -
За ксяндза тож дзякую Богу!
І даступны і вясёлы,
Гу касьцеле, і да школы
Прыбягае, длетак вучыць -
Аж залішне часам мучыць.
- Яцэнты: - Хоць вы хлопы, ды палякі,
А тэн коёндз тут... нейкі, такі.
По он гэта... праста мова
Навет хамскэ ў ёй слова:
Зачол муйць на амбоні.
А няхай нас Шан Буг броні!
- Сымон: - Ах, мой мілеські паночку!
Што ж ты валіш як у бочку?!
Тож вы тут не за гарамі:
Мы вас добра знаем самі -

Ні паруску, ці француску.
Вы ж напросту, беларуску
Тож гаворыце ўсюды
(да сябе) Не люблю царнечь аблуды!
- А ты сконд веш, пан?

Яцэнты:

Хто так муві, кламе!
Мувім тылько в дому
Часэм покрыбму,
До паробка, дрэвкі.
Але нашы дзеткі,
Хлонцы маладыя
І мы ўсе старыя
Далікатну мову -
Польскую размову -
Так мы палюбілі,
Што, каб нас забілі,
Яе не пакінем!

Сымон:

Хіба перш мы згінем,
- Шкто вас не забівае;
Кожны гэта добра знае,
Што напі край для нас як маци:
Мы живём у сваёй хаце,
Беларуска наша мова,
Хоць і прсты ў ёй слова,
Але родныя і мілыя;
Ад кальскі да магілы
Гэтай мовай мы гаворым,
Ці жартуем, пяём, спорым;
На вясельлі ці ў патрабе...

Яцэнты:

- Бракавала яшчэ ў небе!
Коёндэ з наукаі выїзджаете;
Хамску мову ўсюды пхас
І ў касьцеле.., то ж адварага!
Гэта ж брыдка, стыд, зынявага!
І ня бачыць, што-якое
Гэта ж месца там съятое!
Лачакаем яшчэ скора -
Коёндэ да Бога прагавора,
Як той кажа: проста з мосту!
Так, пахамску, ці напросту!

- Сымон: - А бадай вам было гола!
 Ня ўкусіць ксёндз касьцёла:
 А ў небе, мой ты браце,
 Мейсца досыць: хвацс, хвацс!
 Знаю я чаго вам трэба:
 Тут палітыка - ня неба!
- Яцэнты: - Як ты хлон, то сваё хваліш:
 Толькі гэтага ня знаеш, -
 Што польска мова далікатна:
 Яна ёсьць пекна і прыятна:
 Вось як бы зьеў хлеба са шмальцам!
- Сымон: - Ды гэты хлеб для нас з закальцам,
 Чам праста мова наймілейша:
 У кожнай справе найпярвейша:
 Гаворыць ёю кожна матка
 Да свайго роднага дзіцятка.
- Яцэнты: - Ды наша мова найпразьцейша,
 А польска дужа шляхетнайша!
- Сымон: - Э, што да шляхты - лепш ня рухай,
 А калі хочаш, дык паслушай;
 Вось нам гісторыя пакажа,
 Якраз намоему дакажа:
 Што наша мова слова-ў-слова
 Была шляхоцка і князёва.
 У ёй гаварылі Радзівілы,
 І князь Сапега, і вяльмохи,
 І шляхта ўся, і народ Божы.
- Яцэнты: - То мусіць нашай ня ўмелі?
- Сымон: - Гня ўмелі й не хацелі!
 Ды што таіцы скажу тут съмела,
 Што князь літоўскі, сам Ягела,
 Хоць каралём каранаўся,
 Іначай тож не адзываўся,
 Як беларускай нашай мовай,
 І ў палаце тож замковай
 Пабларуску ўсе пісакі
 Лісты складалі там усякі,
 Шісалі акты, дакументы -
 Пі чует, васпам, пан Яцэнты?
- Яцэнты: - Адкуль ты ведаш ўсё гэта?

Сымон: - Ў мене ёсьць кніжкі, ёсьць газета;

І досьць многа я чытаю,

А як мя ведаю, пытаю.

Ня думай дрэнна пра Сымона:

Я не такі, як... хто - варона!

Яцэнты: І я тэж ксёндзек мам досьць веле:

Газэты не мам вось тыкелс.

Сымон: - Каб пан больш думаў і чытаў-бы

Скарай-бы прауды дапытаў-бы;

Шашнав-бы пан, як-то калісьці

Ці для тытулу, ці карысці

Тут наша шляхта і вяльможы

Стангалі ўсе законы Божы;

Зраклісь ўсяго свайго дашчэнту.

Пайшло вяліка разарваньне,

А ў нас чужынцаў панаванье.

Паны згубілі нашу волю,

А мы напалі ў няволю,

Пяпер нас цягнуць за сабою,

Таей дарогаю крывою:

Калсачыць нас і мучаць вечна -

Работа гэта небяспечна.

Народ жывы, жывога - ж зъесці...

У вас далёка разум гдесці!

Дык вось наш ксёндз ў дастунай

мове,

У наўмы простым, родным слове,

Стаў Бога ўсім людзям тлумачыць:

Што кожна прауда веры значыць,

І як нам жыць, талкуе многа,

І шмат тож іншага такога,

Пяпер мы сталі разьбірацца:

Цаніць сябе і мову родну,

І справу нашую народну.

Кідаем сваркі і ляменты...

Што - ж ты на гэта, пан Яцэнты?

Яцэнты: Я тут нічога... То ест - многа

Тут нарабіў ксёндз гэты злога,

Бо народ прости ён бунтует

- Сымон: І нас вось, шляхту, не шануе.
 Яцэнты: - А што зрабіў ён вам такос?
 Сымон: - Ну, нібы гэта, нібы тое...
 Яцэнты: - Эх, годзі нам з табой спрачацца;
 Сымон: І мусіць лепей разьвітацца?
 Яцэнты: - Мы тэму ксендзу не даруем:
 Вось толькі мы яго шкадуем,
 А то мы зара да дзекана,
 Мы да біскупа, мы да пана
 Старосты пойдзем, як захочам.
 Мы хоць куды, як трэба, скочым.
 Сымон: Так, так, вы добры! Цажалелі...
 Яцэнты: Бадай вы тое сама зъслі!
 - Што, можа мы малая дэсці?
 Мы будзем так сабе сядзеці -
 А тут тымчасам важна справа!
 Якое кёйндз тут мае права,
 Каб мову простую, паганску,
 Ў касьцёл уносіць? ды пахамску
 Каб нас вучыць? а мы на хлоны!
 Сымон: - Та, так - разумный з Эўропы
 Вы самы, самы наймудрэйшы!
 Яцэнты: - Хто-о?
 - Вы, шляхцюры ўсе тутэйшы!
 Толькі ж вы крышачку лянівы,
 Як той жыдоўскі копы фальшывы:
 Падскочыць ўгору і асядзе.
 Хоць кол ламі яму на задзе.
 Яцэнты: - Мы на ксяндза, хоць шкадавлі,
 А ўсё-ж, где трэба, напісалі.
 Сымон: - Але ж ён шляхты не байца!
 Яцэнты: - Ды мы гатовы хоць пабіца!
 Сымон: - Як та - з кояндром? і где - ў
 касьцеле?
 Яцэнты: - А нам ўсё роўна; вось тыкелс,
 Каб на сваім ўсё-ж наставіць -
 І, як захочам, дзела справіць.
 Мы яму зробім яшчэ штуку:
 Якраз надловім ў час наўкуі -
 Ў запас людзей з сабою клікнем,

- Як запяём, а посьле крыкнем...
Сымон: Ну, а як гэта ис паможа?
Яцэнты: - Э, кожны штось ў кішэнь наложа...
Сымон: - То ж ты казаў - касыцёл шануеш?...
Яцэнты: - Цяпер кажу, ці добра чуеш?
Табе сказаў я над сакрэтам,
Сымон: Дык данясі ксяндзу аб гэтым:
І спаць у шапку мы ня будзем!
Што падпісалі, то здабудзэм!
Яцэнты: - О, знаю, так - паны вы важны!
Вы пры бутэльцы тож адважны.
Як памагчы, дык вы тагды калескі,
А як захочаце пашкодзіць -
Ці ашукаць каго, саводзіць -
Тагды вы першы.
- Што ты кажаш?
Яцэнты:
Сымон: - А што на гэта мне адкажаш?
Яцэнты: - Мужык ты, хлоп ты, дурань, хамел
Німа больш дружбы паміж намі.
Ты што язык свой распускаеш?
Я шляхціц, хлоп ты, ня знаеш?
О, мне юж дзісяй досыць тэго -
Я Плавскі з Плавскіх сын Плавскаго
(Выходзіць)

II

- Сымон: (Паківаўты галавой ў старану
Яцэнтага, кажа ў старану публікі)
- Гавары з кабылай пацеры!...
Што тут памогуць аргументы,
Калі дурны сам пан Яцэнты
(Задумаўшыся, ходзіць па сцэне).
- Але-ж, мой моцны, добры, Божай
Чаго ж людзкая злосць ня можа?
А мы з съяцтвама сиравай нашай,
Як тыя скваркі зъесці з капшай
Даёмся, навет і ня спорым -
Вось толькі часам на гаворым,

Ці паклянём, ці пабядуем,
Або і так, як-бы на чусем...
А кругом нас ўзялісь за руکі
І сталі нам даваць наўкуі.
І б'юць па носе, колькі ўлезе,
Як той каваль ды па жалезе.
Усе проціў нас, а где прычына?...
Ты, Беларусь - мая Айчына!
(На адным калене; правая рука
у гару, да публікі)
- Пябё, цябе у сэрцы маю,
Табе я вернасць прысягаю!
Ня марины толькі дам я слова,
Але жыцьцё аддаць гатовы!
Ты - Беларусь, Айчына, Маці,
Прымі прысягу ад дзіцяці!
(Устае. Адмахівае рукой)
- Далоў, далоў усе спакусы!
Мы людзі тож, мы Беларусы.
Ня будзем-жа ўсьцяж баяцца;
Пара, пара за дзела брацца!
(Аглядзеца)

- Ага, вось нехта йдзе сюды.

III

- Сымон: - А вы, паночку мой, куды?
І знейкай доўгаю паперай,
Так понона - а гадзіне шэрай?
- Валенты: - Ах, міленыкі браток, Сымонец
Патрэба, бачыш, мяне гоне.
Інтэрса ты вельмі пільны
Мы пасылаем аж да Вільні,
Каб эгэтуль ўзяць ксяндза такога,
А нам прыслать скарэй другога
Да экспцэлэнцыі біскупа...
- Сымон: - Эх, доўбні вы, а васнан - ступай!
І чым ксяндзок наш вінаваты?
Запрацаваны і заняты.

Усё, як траба, адпраўляе,
Касьцёл, будынкі папраўляе,
І сам ахварны, небагаты;
Заходзіць праста к нам у хаты...

- Валенты: - Якраз вось гэта непатрэбна!
Бо мова хамская - ганебна.
А тут сам коёндз у ёй гавора.
Так міс казалі шляхты ўчора.
Вазьмі, браточак, падцішыся.
- Сымон: - Ці я здурнеў? лепш адчапіся.
Тут наша мілая Айчына.
- Валенты: - Скажы, каторая гадзіна?
Бо, відзіш, вельмі я съняшаю:
Яшчэ аблётаць многа маю.
- Сымон: (да сябе) Каб ты лятаў наперад
задам!

- Вінцэнты: Вось гаварэце з такім гадамі
- Сымон: - Шан нешта кажаш, мне здаецца?
- Вінцэнты: - Я віджу - наша згода рвесца.
Але-ж падумай, будзь ласкавы!
- Вінцэнты: - Але-ж я думаць не цікавы!
Як не надцішааш, тагды гэдзе -
Па нашай дружбе і па згодзе!
- Сымон: - Таксама плачу я праз гэта.
Як на тым сънезе серад лета.
Калі, пан, разум яшчэ масіш,
Паслухай. Што-ж ты мне мяшаеш?
Дапраўды, стыдна вам чапіцца:
За што гразішь, за што тут біцца?
Мы тут жывём ў адным народэс:
Дык можам жыць у мілай згодзе.
Вы - шляхта, добра - няхай будзе.
Але-ж і шляхта так-же людзі.
Мы людзі прости, што-ж за дзіка?
Мы любім "проста", а вы - "крыва".
Я тож разумных шляхтаў знаю,
Жывуць між вами, ў гэтым краі,
Што любяць родную Айчыну.
Знаў я такога малайчыну:
Быў ён праудзівы патрыёта.

Ды ёсьць, сказаць-бы так - балота,
Што вось крычаць, пісаць ці юдзіць,
Ці справу чистую забрудзіць
Усюды першыя дасконачаць.
І тут згубіць ксяндза нам хочуць,
Пабачце, што натура хажа,
Што зъвер, што птушка нам пакажа:
Усе, як ёсьць, свой голас маюць
І згодна між сабой гукаюць;
І так вучымося з прыроды
Любові добрай, так-же згоды!
Што мaeце да нас, скажыце,
Нам наша права ўступіць:
Тагды зъяромся, разам сядзем
І пагаворым і парадзім -
Істворым так адну сямейку,
Бяду прагонім ліхадзейку...

Валенты

Гадоў за тысяч будзе,
Як мы жывём у Прудзе.
Ніколі-ж мы ня сънілі,
Аж да апошняй хвілі,
Каб ксёндз наш каталіцкі -
Наш прабашч Луконіцкі -
Пакінуў мову польскую!
Каб навест наянлонску
Ен стаў казаць наўку,
Дык я на гэту штуку
Сапрауды менш дзівіуся-б;
А так я з толку зъбіуся.

Сымон:

Ня треба таго баяцца,
А лепш за разум ўзяцца;
Бо справа вельмі ясна:
Старонка тут няшчасна
Былі тут бітвы, войны -
Народ ціхі спакойны,
Ен сам сябе баяўся;
Усіх кругом стыдаўся.
І мы вось разарваны:
Вы - важны "мосьці паны",
Мы страцілі, што мелі

- Схлапелі, апрасьцелі,
Аднак эгадэіцца можна.
- Валенты: - Эй, браце, асьцярожна!
- Сымон: - Пара нам спрэчкі кінуць.
- Валенты: - Яна павінна эгінуцы!
- Сымон: - Хто?
- Валенты: - Гэта мова проста,
- Сымон: - Чаму ж?
- Валенты: - Казаў староста,
Што ксёндз ня мае права.
Сымон: - То ўжо пачата справа?
- Валенты: - Я толькі з інатарэсам -
Прасіў на хату лесу.
Ен клікнуў мяне ў хату,
Прынёс на стол гарбату:
Сам служыць, всльмі просіць.
Я піў, аж покуль досыць.
- Сымон: - Ну, гэта нам ня дзіва,
Што съляпы ходзіць крыва;
А воўк ягнё як съвісьне,
Дык бедна ані пісьне...
Аднак вось наша мова -
Нам ясна кожна слова.
А кёндз, так як дзіцяці,
Талкуе, так як маці.
Гаворыць нам аб Богу
І простую дарогу
Да неба нам пакажа.
Ніхто так не дакажа!
- Валенты: - Эй, не кажы міс болей!
Як ня было ніколі,
Так і шяпер ня будзе,
Шакуль жывём у Прудзе!
- Сымон: - Чаму-ж пан так праціўны?
- Валенты: - Шарадак гэты дзіўны,
Што ксёндз завёў ў касьцеле.
Для нас як горка зельле,
Ніяк црыстаць ня можа.
Ратуй нас, Пане Божа!
- Сымон: - Пан разуму ня маеш:

У касыцеле не бываш,
Дык мы дарэмна спорым.
Мы посьле пагаворым,
Як васпан сам пачует,
А так дарэмна злоуш.

Валенты: - О, я да касыцёла скоры,
Ды быў я ўчора хворы.

Сымон: - Як-то, учора - кажаш?
Ты праўду з фальшам вяжаш -
Ты-ж быў учора п'янны!

Валенты: - Я быў у съедкі званы...
Ды досыць, адчаліся!
Вось лепей падпішыся.

Сымон: - Дык накажы-ж мне бліжай!
Сюды дай крышку ніжай...
Цяпер вось добра будзе...
(Хватае паперу і рве).

Валенты: - Што робіш? гвалту, людзі!
Сымон: - Вон, прападрі ты, юда!

Ты фарыззаш, ты наскуда...
(Вытіхас са сцэны).

IV

Інчай тут ня можна
Тлумачыў яму розна;
Аднак тут справа ясна -
Бліжайша скура ўласна....

Айчына дарагая!
Ты для мяне съятая;
Іншта мова родна
І справа тож народна.

Вінцук Адважына — літаратурны ізвідомік яз. Язепа Германавіча (1890-1978). Парадайсі ён у Гальшанах у бедной сям'і. Бацька кам'ёр, калі Язеп быў яшчэ зусім маленькі. Суодзі і сваякі рабілі аудаволай мазі аддаць Язепа на навуку да шаўца, але яна не згадвалася і, нагледзячы на цяжкасць, зрабіла рэй, каб сын стаў ссытартом. У 1913 г. ён ханчыа Віленскую духоўную семінарію і атрымлівае ссытартскія съвячаныні. Праз наступныя дзесяць гадоў працуе ў розных парафіях Віленской діяцэнзіі. У склады малады ссытарт стараенца ўводзіць беларускую мову ў касцельнае жыццё, церпачы за гэта прыкрасы з боку духоўных і, пасля польскай акупациі Захадняй Беларусі, зняржаных уладаў. У 1924 г. ён паступае ў кляштар беларускіх Айцоў Мармынаў у Друі. У 1932 годзе ён змушаны выехаць на місійную працу ў Харбін (Манчжурыя). Харбінская місія была для беларускіх Мармынаў свайго роду месцам пыгнаніння, цаною, якую траба было заплаціць за дазвол з боку польскіх уладаў на існаванне кляштару ў Друі. У 1936 г. а Германавіч вяртаецца на Бацькаўшчыну, але ў 1938 г., пасля разгону польскімі ўладамі беларускіх Мармынаў у Друі, вяртаецца зноў у Харбін. У 1949 кітайскія камуністы юго арыштоўваюць і прадаюць Саветам. Наступных 6 гадоў яму прыйшлося працаваць ў зынаволеныні ў савецкіх турмах і лагерах. Пасля смерці Сталіна, ён быў выслалены і выслалены (без яго згоды) ў Польшчу. Адтуль яму удалося выехаць перш у Рым, а пасля ў Ірландію, дзе заставаўся да канца жыцця.

Літаратурную дзейнасць Адважына пачаў з донісаў у газету "Крыніца" (ад 1925 г. "Беларуская Крыніца"). Ён не пакінуў друкаваны ў ёй свае творы нават пасля таго, як польскі арды-бюкуп віленскі Рамуальд Ялбжыкоўскі забараніў у 1928 г. ссытартам склікі дыяцэзіі суправодніцтва ў ёй.

Адважын пісаў першым і прозаю. Шмат ягоных твораў выйшли асобнымі выдацьнямі ў міжваенны перыяд. Талентам ён уступаў Казімеру Свянку, але ягоныя творы, напісаныя простай, зразумелай мовай, з веданьнем жыцця і тонкім начуцьцем гумару, здабылі сабе шмат прыхільнікаў сярод чытачоў у Захадняй Беларусі.

Сцэнічны абразок "Сирэчка над касцёлам" можна назваць замалёўкай з жыцця ў Луконіцкай парафіі, што калія Слоніма, дзе аўтар быў прафесаром у 1920-23 гг. Нягледзячы на 70 гадоў, якія нас аддзялілі ад часу напісання гэтага твору, думаецца, што ён зацікавіць і сучаснага беларускага чытача. Ён можа быць доказам праўдзівасці французскай прэказыі: "Чым больш мішта мяншечца, тым больш застаецца такім самім"...

Текст узяты з выдання: W. A. Bielaruskaja Služba, Wilnia 1933.